

ΠΟΛΙΤΕΙΑ 519D–520A

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΑ Γ ΛΥΚΕΙΟΥ ΓΝΩΣΤΟ 3-3-13

A. Να μεταφράσετε το απόσπασμα: «Ἐπελάθου, ἦν δ' ἐγώ, ... ἐπελαθόμεν γάρ.»

- Ἐέχασες πάλι, φίλε μου, εἶπα ἐγώ, ὅτι μέλημα του νόμου δεν εἶναι αὐτό, δηλαδή πῶς θα ζεῖ στην πόλη ἐξαιρετικά καλά μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, ἀλλὰ ἀναζητᾷ μέσα για νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτό για ολόκληρη την πόλη. Γι' αὐτό το σκοπό συγκροτεῖ τους πολίτες σε ἀρμονικό σύνολο με την πειθῶ και με τον ἐξαναγκασμό, τους κάνει νὰ μεταδίδουν ὁ ἕνας στον ἄλλο την ωφέλεια που μπορεῖ ὁ καθένας νὰ συνεισφέρει στο κοινό και δημιουργεῖ ὁ ἴδιος τέτοιους πολίτες μέσα στην πόλη, με σκοπό ὄχι νὰ τους ἀφήνει νὰ τραβάει ὁ καθένας ὅπου του ἀρέσει, ἀλλὰ νὰ τους χρησιμοποιεῖ αὐτός για νὰ δένει μαζί σε μια ἐνότητα την πόλη.

- Ἐχεις δίκιο, εἶπα. Πραγματικά, το εἶχα ξεχάσει.

B.1. Ποιος εἶναι ὁ στόχος του νόμου, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, και ποια τα μέσα που χρησιμοποιεῖ για νὰ τον πετύχει;

Ὁ Σωκράτης ἀντικροῦει την ἀποψη του Γλαύκωνα και του υπενθυμίζει ὅτι τελικός και κορυφαῖος σκοπός του Νόμου, τον ὁποῖο προσωποποιεῖ, **εἶναι ἡ εὐδαιμονία ὅλης της πόλης** και ὄχι μόνο μιας κοινωνικής ομάδας. Βλέπει, λοιπόν, το δίκαιο ἀπό τη σκοπιά του συλλογικού συμφέροντος και εκφράζει κοινωνιοκεντρικές ἀντιλήψεις για την πολιτική ὁργάνωση της πόλης - κράτους. Συλλαμβάνει ὁ Σωκράτης την οὐσία της ἐνστάσης του Γλαύκωνα και ἀπαντᾷ προβάλλοντας το γενικό καλό της πολιτικά ὁργανωμένης κοινότητας ὡς ἀγαθὸ ἐπιβαλλόμενο ἀπό τον Νόμο. Του ἀποδίδει τρεῖς βασικές λειτουργίες του με τις ὁποῖες ἐπιδιώκεται ἡ εὐδαιμονία της πόλης. Χρησιμοποιεῖ τρεῖς μετοχές **«συναρμόττων, ποιῶν και ἔμποιῶν»** για νὰ καταδείξει τρεῖς ἀδιαπραγμάτευτες λειτουργίες – προϋποθέσεις για την ὑπαρξη και την εὐδαιμονία της πόλης.

α. «συναρμόττων τούς πολίτας πειθοῖ τε και ἀνάγκη» Με το πρώτο μετοχικό σύνολο ὁ Πλάτωνας προβάλλει την κοινωνική λειτουργία του Νόμου, καθὼς ἐπιδιώκεται ἡ κοινωνική συναρμογή των πολιτῶν. Ὁ Πλάτωνας συχνά κάνει λόγο για την ἀναγκαιότητα της ἀρμονίας τόσο στα μέρη της ψυχῆς, με την ὑποταγή του κατώτερου μέρους στο ἀνώτερο (το «ἐπιθυμητικόν» πρέπει νὰ ὑποτάσσεται στο «θυμοειδές» και το τελευταῖο στο «λογιστικόν»), ὅσο και στις σχέσεις των πολιτῶν μεταξύ τους. Μόνο ἀν ἐπιτευχθεῖ αὐτή ἡ ἀρμονία, θα οδηγηθοῦν οἱ πολίτες στη δικαιοσύνη, στην ὁμαλή συμβίωση μέσα στην πόλη και κατ' ἐπέκταση στην εὐδαιμονία. Ἀν ὅμως ὁ πολίτης εἶτε ἀπό φιλαυτία εἶτε ἀπό ματαιοδοξία εἶτε ἀπό ἀδυναμία κρίσης δεν εἶναι σε θέση νὰ ὁριοθετήσῃ τον τομέα της δραστηριότητάς του, τότε τουλάχιστον θα πρέπει νὰ συμμορφώνεται προς τις ὑποδείξεις του ἐμπειρότερου, του σοφότερου, του σωφρονέστερου (βλέπε εἰσαγωγή σχολικού ἐγχειριδίου).

Έτσι, ο νόμος, προκειμένου να πείσει τους πολίτες να υπακούουν σ' αυτόν, ώστε να επέλθει η κοινωνική αρμονία, χρησιμοποιεί την **πειθώ** και τη **βία** (Πλάτων, *Νόμοι*, 722b: ο άριστος νομοθέτης συνδυάζει την πειθώ με τη βία). Ο νόμος εναρμονίζει τους πολίτες χρησιμοποιώντας την πειθώ, την εσωτερική ευσεβήτητα δηλαδή των επιταγών του, και τον εξαναγκασμό, δηλαδή τη δύναμη των κυρώσεων που διαθέτει.

Με την **πειθώ**, με τη χρήση, δηλαδή, λογικών επιχειρημάτων, την προβολή υγιών προτύπων και με την παιδεία οφείλουν οι πολίτες να συνειδητοποιήσουν τον κοινωνικό τους ρόλο, να παραμερίσουν το προσωπικό τους συμφέρον και να προσφέρουν αλληλοβοηθούμενοι ό,τι είναι δυνατόν στην πολιτεία. Η μέθοδος αυτή απευθύνεται κυρίως στους πεπαιδευμένους πολίτες.

Υπάρχουν, όμως, πολίτες και μέλη της κοινωνίας, οι οποίοι δεν πείθονται με τον λόγο. Σ' αυτούς επιβάλλεται η βία. Πρόκειται για τον καταναγκασμό που ορίζεται από τον νόμο και δεν επιβάλλεται τυραννικά, αυταρχικά. Η μέθοδος αυτή απευθύνεται, κυρίως, στον «ἄπειρον παιδείας ὄχλον», στον οποίο ο φιλόσοφος-νομοθέτης την εφαρμόζει, αλλά επιβάλλει και στους πολίτες, αν εκείνοι πολυπραγμονούν, καταναγκαστικά, υποχρεωτικά μέτρα για τη συμμόρφωσή τους στο πνεύμα της δικαιοσύνης, όπως και στους πεπαιδευμένους, που δεν έχουν συνειδηθεί με την πειθώ, και στους άρχοντες, που είναι υποχρεωμένοι να ζουν με λιτότητα και ευσυνειδησία, ώστε να εκλείψει η διαφθορά από τον δημόσιο βίο. Αυτός ο λιτός και ευσυνειδητός τρόπος ζωής αναφέρθηκε και στην εισαγωγή του βιβλίου μας: τόσο οι φύλακες όσο και οι φιλόσοφοι-βασιλείς στο πλαίσιο της ιδανικής πολιτείας δεν έχουν προσωπική περιουσία, πολυτελείς κατοικίες, ούτε καν οικογένεια, για να είναι απερίσπαστοι στο λειτούργημά τους. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι ο νόμος οφείλει να αποβλέπει στην ευδαιμονία όλης της πόλης και να υποχρεώνει τους Αγαθούς να ασκήσουν την εξουσία.

β. «ποιῶν μεταδιδόναι ... ὠφελειν» Με το δεύτερο μετοχικό σύνολο ο Σωκράτης αποδίδει στον Νόμο οικονομική λειτουργία. Ο Νόμος κατοχυρώνει μια από τις βασικές ιδρυτικές αρχές της πόλης, τον καταμερισμό της εργασίας, με τον οποίο κατακτάται η αυτάρκεια. Έτσι, αν το άτομο είναι φύσει ενδεές, με την κοινωνική του συναρμογή γίνεται αυτάρκεις χάρη στην αυτάρκεια που αποκτά η κοινότητα με τον καταμερισμό της εργασίας. Οι εργασίες κατανέμονται σε κάθε πολίτη με βάση τις ικανότητές του, ώστε ο καθένας να στρέφει την προσοχή του όχι μόνο στην ικανοποίηση των δικών του αναγκών, αλλά και στις ανάγκες των συμπολιτών του, με στόχο το κοινό όφελος και την ευδαιμονία. Έτσι, μεταξύ των πολιτών καλλιεργούνται σχέσεις συνεργασίας, αλληλοβοήθειας, αλληλοπροσφοράς και αλληλεγγύης.

γ. «καὶ αὐτὸς ἐμποίων ... ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως» Με το τρίτο μετοχικό σύνολο δηλώνεται η παιδαγωγική και πολιτική λειτουργία του Νόμου, ο οποίος έχει χρέος να διαπλάθει ανθρώπους ικανούς και άξιους να διατηρούν τη συνοχή της πόλης. Για να γίνει αυτό, χρειάζεται ο Νόμος από τη μια να περιορίσει την ατομική επιθυμία, ώστε να τιθασευτεί η βούληση από τον Λόγο, και από την άλλη να κατευθύνει την πολιτική κοινωνικοποίηση των ανθρώπων.

Συνεπώς, ο Νόμος υπηρετεί τον τελικό σκοπό της ευδαιμονίας του συνόλου και επιχειρώντας να υπαγάγει την ατομική επιθυμία στην αναγκαιότητα της κοινωνικής συναρμογής και της πολιτικής ευταξίας. Προς αυτή την κατεύθυνση ο Νόμος καλλιεργεί την κοινωνικότητα και ακόμη περισσότερο αναδεικνύει τους αγαθούς πολίτες σε πολιτικούς ηγέτες που επιφορτίζονται με τη διατήρηση της συνοχής της πόλης. Τέλος, ο Νόμος θέτει όρια και περιορισμούς στη συμπεριφορά των πολιτών, αλλά και των φιλοσόφων-βασιλέων, ώστε να μην παρεκτρέπονται και διαταράσσουν τη συνοχή της πόλης.

B.2. Η άποψη του Πλάτωνα ότι ο νόμος πρέπει να φροντίζει ώστε η ευδαιμονία να διασφαλίζεται για ολόκληρη την πόλη, και όχι μόνο για μια ομάδα πολιτών, βρίσκεται στην ίδια γραμμή σκέψης με την άποψη που διατυπώνει ο Περικλής (Θουκ. II 60): «ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι πόλιν πλείω ξύμπασαν ὀρθομένην ὠφελεῖν τοὺς ἰδιώτας ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν, ἀθρόαν δὲ σφαλλομένην. Καλῶς μὲν γὰρ φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν διαφθειρομένης τῆς πατρίδος οὐδὲν ἤσσον ξυναπόλλυται, κακοτυχῶν δὲ ἐν ευτυχούσῃ πολλῶ μᾶλλον διασώζεται». Ποια είναι η γνώμη σας γι' αυτόν τον προβληματισμό;

Ο Περικλής στο κεφ. II 60 του Θουκυδίδη διατυπώνει την άποψη πως μια πολιτεία εξυπηρετεί πιο πολύ το συμφέρον των πολιτών, αν στο σύνολό της βρίσκεται σε ακμή, παρά αν ευτυχεί σε αυτήν ο κάθε πολίτης, αλλά στο σύνολό της η ίδια δυστυχεί. Γιατί όσο κι αν ευτυχεί ένας πολίτης στις ιδιωτικές του υποθέσεις, αν καταστρέφεται η πατρίδα, χάνεται στον ίδιο βαθμό μαζί της, ενώ, αν δυστυχεί σε πατρίδα που ευημερεί, έχει πολλές ελπίδες να σωθεί. Είναι φανερό πως η άποψη που διατυπώνει ο Πλάτων στην ενότητα αυτή, ότι δηλαδή ο νόμος πρέπει να φροντίζει ώστε η ευδαιμονία να διασφαλίζεται για ολόκληρη την πόλη και όχι μόνο για μια ομάδα πολιτών, βρίσκεται στην ίδια γραμμή σκέψης με την άποψη που διατυπώνει ο Περικλής στο προαναφερθέν απόσπασμα.

Τόσο ο Πλάτων όσο και ο Περικλής δίνουν προτεραιότητα στο συμφέρον του κοινωνικού συνόλου και όχι στο ατομικό συμφέρον των μεμονωμένων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων. Για τον Πλάτωνα μάλιστα η ευδαιμονία του συνόλου είναι ο κύριος σκοπός του νόμου και πρέπει να επιδιώκεται με κάθε τρόπο (όχι μόνο με την πειθώ αλλά και με τον εξαναγκασμό).

Ο Περικλής θεωρεί ότι βασική προϋπόθεση για την ευημερία και πρόοδο του ατόμου είναι η πρόοδος και η ευημερία του συνόλου. Όταν το σύνολο δυστυχεί, είναι βέβαιο πως θα συμπαράσχει στη δυστυχία και το άτομο. Αντίθετα, όταν το σύνολο ευημερεί, δίνει τη δυνατότητα να διασωθεί ένα άτομο που δυστυχεί.

Οι απόψεις αυτές απηχούν την αντίληψη για την προτεραιότητα του κοινωνικού συνόλου έναντι του ατόμου, που έχει πολλές φορές διατυπωθεί τόσο στα κλασικά όσο και στα μεταγενέστερα χρόνια. Η έμφαση στο κοινωνικό ιδεώδες αποτελούσε κοινό τόπο σε όλα τα κείμενα των αρχαίων. Ο Κρέων στην Αντιγόνη του Σοφοκλή διατυπώνει για την πολιτεία την άποψη: ἡδ' ἐστὶν ἡ σώζουσα και ταύτης ἐπι πλείοντες ὀρθῆς τοὺς φίλους ποιούμεθα.

Αλλά **και ο Αριστοτέλης** στα *Πολιτικά* υποστηρίζει ότι *εκ φύσεως η πολιτεία προηγείται από την οικογένεια και τον καθένα μας. Γιατί το σύνολο προηγείται αναγκαστικά από το μέρος. Γιατί αν καταστραφεί το σύνολο, δε θα υπάρχει ούτε το μέρος (ούκ ἔσται πούς οὐδέ χειρ)*.

Ο **Πλάτων** στην *Πολιτεία* επιχειρεί να διατυπώσει το πλαίσιο μιας ιδεατής πολιτείας και είναι πολύ φυσικό να θεωρεί βασική προϋπόθεση την ευδαιμονία του συνόλου και όχι μιας μόνο κοινωνικής τάξης. Ο **Περικλής**, υπέρμαχος της δημοκρατικής ιδέας, γνωρίζει πως το συμφέρον του συνόλου είναι ο σκοπός κάθε δημοκρατικής κοινωνίας και προϋπόθεση της ατομικής ευδαιμονίας.

B.3. Ποιοι ορισμοί δίνονται στην *Πολιτεία* για τη δικαιοσύνη και από ποιους;
Σχολικό Βιβλίο, σελίδα 101: Το μείζον πρόβλημα ... ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη» (433a).

B.4. Να εντοπίσετε στο κείμενο ομόρριζες των λέξεων:

- *λάθρα*: ἐπελάθου
- *νέμεση*: νόμῳ
- *νόμισμα*: νόμῳ
- *γόνιμος*: ἐγγενέσθαι
- *ευπειθής*: πειθοῖ
- *πίστη*: πειθοῖ
- *δώρο*: μεταδιδόναι
- *χειραφετώ*: ἀφιῆ
- *χρήμα*: καταχρῆται
- *σκέψη*: σκέψαι